

І.В. ПЕТРЕНКО, О.Г. ПЕТРЕНКО

ДІЛОВІ ІГРИ — ОДИН ІЗ МЕТОДІВ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Якісний урок — це урок, ретельно підготовлений у відповідності до поставленої мети й наявних можливостей.

Аналізуючи методичну педагогічну літературу, можна зробити висновок, що такий урок повинен відзначатися: високим науковим обґрунтуванням стратегії й тактики керування пізнавальною діяльністю учнів; творчим нестандартним підходом до розв'язання конкретних завдань; обґрунтованим вибором, доцільним застосуванням необхідного і достатнього для досягнення мети комплексу дидактичних засобів; диференційованим підходом до окремих груп учнів на основі діагностики їх реальних можливостей; атмосферою змагання, діловитості, стимулювання, дружнього спілкування і таке інше.

Щоб провести такий урок, учителю необхідно багато знати і вміти, відповідально ставитись до учительських обов'язків, вийти на новий рівень педагогічного мислення. Виховання такого учителя, на наш погляд, буде сприяти в певній мірі застосування на заняттях з методики викладання фізики ділових ігор.

Успіх перебудови освітянських технологій потребує активізації інтелектуального потенціалу суспільства, який залежить від якості роботи вчителів, від їх уміння формувати активну молодь, яка буде успішно розв'язувати складні завдання, що стоять перед суспільством.

© Петренко І.В., Петренко О.Г., 1997

Сучасний етап розвитку школи характеризується всезростаючою активністю вчителя. В центрі уваги вчителя сьогодні став учень, його особистість, неповторний внутрішній світ. Пошуки відповіді на питання "ким бути і яким бути?" потребують від кожного педагога високого рівня педагогічної майстерності. Ось чому у педагогічному вузі ведеться різнобічна робота по підвищенню активності, самостійності, розвитку творчих здібностей майбутніх учителів.

Великі можливості в плані професіональної підготовки вчителів відіграє формування у студентів навичок дослідження в процесі розвитку певних педагогічних ситуацій.

Для розв'язку різних методичних задач велику цінність має організація на заняттях педагогічних ділових ігор, які дозволяють студентам одержати відповіді на запитання в спільній діяльності з викладачем засобом моделювання певних педагогічних ситуацій.

Педагогічні явища особливо складні тому, що немає і не може бути їх однозначного розв'язку. Розгляд різних методичних ситуацій в процесі ділової педагогічної гри сприяє осмисленню студентами одержаних теоретичних знань; розвитку педагогічного мислення; формуванню умінь пошуку самостійного оригінального рішення. Це, в свою чергу, сприяє розвитку допитливості, умінню проникати в суть педагогічних явищ. Майбутні вчителі одержують можливість формувати уміння, аналізувати педагогічні факти, співставляти їх і класифікувати, робити відповідні висновки і теоретичні узагальнення.

У грі відкриваються великі можливості для самостійної роботи, забезпечується високий рівень залучення людини в конкретну діяльність. Ділові ігри створюють соціальне становище, максимально наближене до реального навчального процесу в загальноосвітній школі.

При проведенні ділової гри швидко діє зворотний зв'язок (учень — учитель), і студент одразу дізнається про наслідки прийнятого рішення. Рішення педагогічної ситуації під час ділової гри дозволяє студентам набувати педагогічний досвід. Майбутній вчитель не відповідає за можливі педагогічні помилки, оскільки формує впевненість у собі при зіткненні в майбутній практиці з реальними ситуаціями.

В педагогічній діяльності формування педагогічних і методичних навичок відбувається або в час педагогічної практики, або в процесі самостійної трудової діяльності вчителя. Ці традиційні шляхи розвитку педагогічної майстерності вчителя мають недоліки. Перш за все, вони пов'язані з навчальним процесом, де головне — виховання і навчання учнів, а не самовиховання і самонавчання вчителя. Крім того, виникає "замкнене коло": для проведення

блемній ситуації. Вона включає в себе детальний опис правил і умов гри у вигляді початкової інформації, яка “спрямовує” гру.

Конкретну ділову гру можна подати у вигляді змодульованих педагогічних ситуацій, які впливають одна на іншу і розглядаються в процесі рішення єдиного завдання.

У діловій грі можуть брати участь декілька чоловік або група студентів. Результат гри — колективне розв’язування завдання.

Алгоритм проведення ділової гри може бути таким:

1. Підготовка до гри відповідальних за її проведення.

2. Введення в гру всієї групи; побудова імітаційної моделі реального процесу, явища, ситуації.

3. Процес гри: розв’язування проблеми, перевірка правильності розв’язання; оцінка одержаних результатів.

4. Підбиття підсумків гри.

Для проведення гри необхідно знати її етапи:

I етап — Підготовка до гри. Цей етап перш за все пов’язаний з формуванням групи ведучих із 7-8 чоловік. Виділяється відповідальній у групі, який контролює підготовку до гри. Звичайно ж, він є головним ведучим всієї гри. Пояснюється педагогічне завдання, яке повинно бути розв’язане в ході гри. Розподіляються ролі між учасниками, складається список методичної літератури з даного питання. Початок у такій формі підвищує інтерес учасників до самого процесу навчання.

II етап — Введення в гру. Учасники гри можуть бути введені як на початку гри, так і в самому її ході. Всім пояснюється мета і задачі гри, обумовлюється конкретна участь кожного в грі, записується методична література по темі гри.

III етап — Процес гри. В процесі гри багато залежить від організованості учасників. Із самого початку ведучий постійно контролює хід гри, готовий виправити негативні моменти (найважливіше завдання ведучого — активізація всіх членів групи).

IV етап — Підбиття підсумків гри. Ведучий обґрунтовує результат, до якого прийшли учасники гри, побажання до наступної гри.

Етапи ділової педагогічної гри можна представити на схемі “Умови ефективності етапів гри”. Аналізуючи схему, можна зробити висновок, що ділові педагогічні ігри мають деякі відмінні особливості у порівнянні з іншими формами занять. По-перше, етап програвання педагогічної ситуації буде ефективним (з точки зору формування професіональних умінь) в тому випадку, якщо буде фіксуватись особливість індивідуального стилю діяльності кожного учасника.

Клива жасель

В педагогічній діяльності індивідуальні особливості вчителя мають велике значення. Так, навіть перенесення передового педагогічного досвіду повинно здійснюватись не тільки з врахуванням особливостей даного класного колективу, але і особливостей особи самого вчителя. Саме процедура фіксації індивідуального стилю діяльності повинна допомогти граючим “підібрати” в наступних іграх властиві тому чи іншому студентові ролі, сприяючи вибору студентом найбільш оптимального для нього варіанта рішення реальної педагогічної ситуації.

По-друге, заключний етап гри з тих же причин повинен включати і оцінку “росту професійної майстерності” граючих. В цьому полягає і можливість зняття психологічних бар’єрів і створення позитивної мотивації граючих, зняття установки на гру, як на “дитячу забаву”, недостойну для дорослих людей при розгляді серйозних проблем.

Підбиттям підсумків гри студентів на кінець навчального року буде опис результатів різних педагогічних ситуацій в спеціальному зошиті.

Покажемо ділову гру на тему: “Різноманітні форми перевірки знань учнів з фізики”.

Педагогічна ситуація: перевірка знань учнів — необхідний і складний етап процесу навчання. Для вчителя він складний в теоретичному, методичному і організаційному відношенні, а для учнів — в психологічному плані. Необхідна підготовка майбутніх вчителів для проведення різних ефективних форм опитування.

Мета гри: познайомити учасників з різними формами організації перевірки знань учнів.

Хід гри: імітується зустріч випускників педінституту. Йде розмова про удачі й невдачі в роботі молодих спеціалістів. Одна із обговорюваних проблем — як зробити різноманітними і цікавими форми опитування.

Різнобічні форми опитування розглядають за таким планом: опис даної форми перевірки, її зміст, особливості, умови раціонального застосування даної форми опитування, методика і конкретні приклади.

Пропонуються такі форми перевірки знань учнів з фізики:

1. Взаємне опитування (7 клас):

— викликаного до дошки учня просять вийти із класу; учитель називає положення або закон: молекули всіх тіл безперервно рухаються (на протязі 1-2 хвилин учні “придумують” приклади, що підтверджують це положення молекулярно-кінетичної теорії); в клас запрошується учень і для нього наводяться ці приклади; задача учня узагальнити їх (тобто відгадати фізичний закон, покладений в їх основу), навести докази на користь своєї відповіді.

Така гра дає гарні результати при вивченні основних положень молекулярно-кінетичної теорії, різних видів механічного руху, умов плавання тіл,

видів теплопередачі і т.д. Вона призначена для того, щоб навчити учнів застосовувати одержані знання;

— учитель викликає до дошки одного з учнів, останні задають йому питання (наприклад, з теми “Архімедова сила”); після відповідей учню виставляється оцінка; у випадку затруднень з відповіддю на питання відповідає той, хто його задавав.

Під час такого опитування клас працює активно; учні з повною відповідальністю підходять до постановки питання; питання, задані самими учнями, дають можливість не тільки усунути формалізм знань, але і є показником глибини зацікавленості школярів навчальним предметом.

2. Опитування з використанням фізичного експерименту.

При такому опитуванні особливо виявляється формалізм в знаннях учнів, виявляються їх уміння і навички. Водночас підвищується зацікавленість всього класу в самому процесі. Це можливо ефективно показати на темі: “Умови плавання тіл” (7 клас).

3. Опитування із застосуванням зошита “Для роздумів” або опитування з коментуванням:

— в старших класах можливо побудувати індивідуальне опитування так, щоб учні працювали начебто і вони викликані до дошки (наприклад, учитель дає завдання з перевірки домашньої роботи: вивести формулу тонкої лінзи, скласти задачу на дану формулу і розв’язати її; всі учні записують завдання в зошит, який заміняє дошку; вчитель має змогу уважно спостерігати, як працює кожен учень.

Позитивним такої форми роботи є те, що перевірка знань в даному прикладі є активним їх застосуванням. Крім того, постійно здійснюється прямий і зворотний зв’язок між учителем і кожним учнем, іде також самооцінка знань, умінь і навичок школярів по даному матеріалу. Знання учнів закріплюються без повторення всього, що знають учні. Інформацію про них учитель отримує в скороченому вигляді.

— одним із прийомів, які використовують вчителі для активізації пізнавальної діяльності учнів при опитуванні, є рецензія на роботу або відповідь товариша; заздалегідь необхідно учнів познайомити із схемою рецензії.

Рецензування відповідей виховує в учнів відповідальність, чесність, справедливість, уміння логічно мислити, виділяти суттєве; увага на уроці не розпоршується, підвищує інтерес до відповіді товариша, опитування відбувається більш плідно.

4. Опитування, яке імітує бесіду.

Такі бесіди значно підвищують якісний рівень підготовки учнів. Під час такого опитування зростає увага до бесіди товаришів з боку класу, підвищується інтерес до уроку.

5. Фізичний диктант. Текст завдань записується заздалегідь на магнітофонну плівку; кожне завдання читається двічі; читання проводиться з паузами; час пауз залежить від складності питання.

У випадках, коли диктант супроводжується показом малюнків, їх показують перед уроком на додатковій дошці або готують кодо- і діапозитиви і проєктують на екран.

Диктанти включають декілька питань, але формувати їх необхідно так, щоб відповіді на них можна було дати в короткій формі (у вигляді графіка, формули, простого малюнка).

6. Опитування із застосуванням учбового кінофільму.

З метою активізації учнів школи, при використанні цієї форми опитування, можливе застосування групової роботи; після демонстрації кінофільму учитель відводить 5 хвилин на складання питань в групах (кожна група задає свої питання іншій групі за схемою: 1-2; 2-3; 3-4; 4-5; 5-1).

7. Опитування з використанням малюнків:

— складання оповідання за малюнком (в 7-8 класах можна використати кольорові вкладки).

Подібна перевірка знань завжди зацікавлює учнів. При складанні оповідань не можна обійтись тільки завченими фактами, треба міркувати.

— задачі-малюнки, що виконані на великих листах ватмана, закріплюються на магнітній дошці; питання до них в усній формі ставить учитель, учні відповідають на кожне запитання з допомогою комплексу сигнальних карток, який їм пропонується.

Сигнальна картка — шматок картону розміром 9 x 9 см. На одному боці написана цифра 1 або 2, а зворотна сторона має три кольори (зелений, червоний, жовтий). В кожний комплект входить шість карток. Піднімаючи картку з цифрою, учні “сигналять” номер вірної відповіді, а кольоровою картою її зміст (“так” — зелений; “ні” — червоний; “необхідні додаткові відомості” — жовтий).

8. Для 7-8 класів можна виготовити картки, на яких написані позначення різних фізичних величин.

Підсумки гри — це записи її учасників про форми перевірки знань учнів у процесі навчання фізиці.

Практика використання ділових ігор довела їх педагогічну ефективність і доцільність застосування як при підготовці майбутніх учителів, так і в методичній роботі педагогів загальноосвітніх шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запрудський Н.І., Ткаченко М.Ф. Еще одна форма контролю знань // Фізика в школі, 1985. — № 1.
2. Контроль знань учнів по фізиці / Под ред. В.Г.Разумовського и Р.Ф.Кривошапової. — М.: Просвещение, 1982.
3. Ланина Н.Я. Формирование познавательных интересов учащихся на уроках физики. — М.: Просвещение, 1985.
4. Методика обучения физике в школах СССР и ГДР / Под ред В.Г.Разумовського, В.Г.Зубова, М.Воншмона, К.Либберса. — М.: — Берлин: Просвещение, ФОЛЬ УНУ виссен, 1978.
5. Оноприенко О.В. Проверка и учет знань учащихся по физике в средней школе. — Л.: ЛГПИ им.А.И.Герцена, 1974.
6. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. — К.: Рад. школа, 1989.
7. Современный урок физики в средней школе / Под ред. В.Г.Разумовського. — М.: Просвещение, 1983.
8. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. — Ижевск: Удмуртия, 1981.
9. Теплицкий И.А. Расширение дидактических возможностей физического диктанта // Фізика в школі, 1985. — № 2.
10. Совершенствование содержания обучения в школе / Под ред В.Г.Зубова В.Г.Разумовського, Л.С.Хижняковой. — М.: Педагогика, 1978.